

SỰ TRỖI DẬY CỦA CHỦ NGHĨA DÂN TÚY Ở BA LAN

NHỮNG NĂM GẮN ĐÂY

Trịnh Quân*

Tóm tắt: Chủ nghĩa dân túy (CNDT) ở Ba Lan hình thành từ giai đoạn hậu Cộng sản, sau đó tiếp tục phát triển trên cơ sở một số yếu tố quan trọng là những di sản của Chủ nghĩa Cộng sản, Phong trào Công đoàn Đoàn kết, tiến trình Ba Lan gia nhập EU, hệ lụy của các vấn đề nảy sinh trong quá trình chuyển đổi nền kinh tế, vai trò lịch sử của người dân và sự đề cao dân tộc Ba Lan. Đảng Luật pháp và Công lý cầm quyền là hình mẫu tiêu biểu của sự chuyển hóa từ chiến lược dân túy tới ý thức hệ dân túy. Mặc dù có nhiều điểm tương đồng với các đảng dân túy ở châu Âu và Mỹ nhưng CNDT tại Ba Lan có một số đặc trưng riêng, thể hiện rõ lịch sử phát triển của đất nước, sự gắn kết chặt chẽ của dân tộc Ba Lan với Thiên Chúa giáo cũng như thể hiện chính sách thực dụng của đảng cầm quyền trong bối cảnh đất nước cần những nguồn lực bổ sung từ bên ngoài để phát triển kinh tế.

Từ khóa: Chủ nghĩa dân túy, Ba Lan, châu Âu, ý thức hệ, tầng lớp tinh hoa, nhân dân

Abstract: The Populism in Poland has been initialized since the post-Communist period. Its development bases on important factors including the legacy of Communism, Solidarity Movement, the accession of Poland to the EU, implications by the economic transition, the historical development and promotion of the Polish values by Poles. The ruling Party of Law and Justice is a typical model of the transition from populist strategy to populist ideology. Apart from similarities with other populist parties and movements in Europe and the Americas, the Polish populism has unique characteristics, showing the country's history, close connection of the Poles with the Catholic Church as well as demonstrating the ruling party's pragmatic policy in which Poland also needs foreign resources for its economic development.

Key words: Populism, Poland, Europe, ideology, elite, people

* Ths, Đại sứ quán Việt Nam tại Ba Lan

Nhận bài ngày: 14/12/2018

Phản biện xong 17/1/2019

Chấp nhận đăng 12/2/2019

Những năm gần đây, sự trỗi dậy của Chủ nghĩa dân túy đã tác động đáng kể tới trật tự quốc tế vốn đang được định hình bởi Chủ nghĩa tự do thông qua các mối liên kết và hợp tác chính trị, kinh tế, thương mại khu vực và toàn cầu. Nằm trong xu hướng chung ở châu Âu, kể từ năm 2014 đến nay đảng Luật pháp và Công lý (PIS) của Ba Lan, là đảng cánh hữu dân túy theo đường lối bảo thủ dân tộc, thúc đẩy giáo quyền và hoài nghi châu Âu, đã liên tiếp giành chiến thắng trước đảng Cương lĩnh Công dân (PO) – từng cầm quyền gần một thập kỷ tại Ba Lan, đồng thời cũng đánh bại tất cả các đảng phái khác trong các cuộc bầu cử Hội đồng Nhân dân các cấp cho tới bầu cử Quốc hội và Tổng thống, từ đó chi phối toàn diện quyền lực chính trị tại Ba Lan. Tuy liên tục chịu sự chỉ trích từ giới tinh hoa và phái đương đầu với nhiều đợt biểu tình quy mô ở các thành phố lớn, bị Liên minh Châu Âu (EU) phê phán và thậm chí đe dọa tước quyền bỏ phiếu, song chính sách dân túy của PIS tập trung tranh thủ đại đa số cử tri tầng lớp trung lưu và nông dân ở khu vực nông thôn vẫn đang phát huy hiệu quả, giúp đảng PIS củng cố vững chắc vị thế của mình ở tất cả các nhánh lập pháp, hành pháp và tư pháp.

Mặc dù có một số đặc điểm khác biệt nhưng trường hợp đảng PIS nằm trong xu hướng chung tại châu Âu khi một số đảng cánh hữu theo chủ nghĩa dân túy cũng thu hút được sự ủng hộ của đại đa số cử tri, điển hình là đảng Bảo thủ Quốc gia Fidez ở

Hungary dưới sự lãnh đạo của đương kim Thủ tướng nước này Viktor Orban; phong trào Brexit tại Anh quốc - bao gồm các đảng phái và chính trị gia kêu gọi hướng tới bản sắc dân tộc Anh truyền thống, hạn chế người nhập cư và phân đối việc chia sẻ lợi ích kinh tế với các nước châu Âu lục địa; sự nổi lên của nhân vật Marine Le Pen thuộc Mặt trận Quốc gia Pháp cực hữu trong cuộc bầu cử Tổng thống Pháp 2017; Đảng vì Tự do (Hà Lan); đảng Nhân dân (Đan Mạch)... Ngoài biên giới châu Âu, CNDT cũng là một trong những yếu tố giúp ông Donald Trump trúng cử Tổng thống Mỹ năm 2016.

1. Nội hàm và một số đặc điểm của chủ nghĩa dân túy

Thuật ngữ “Chủ nghĩa dân túy” được sử dụng rộng rãi kể từ cuối thế kỷ XIX, khi phong trào dân túy của Mỹ thúc đẩy nông dân theo Đảng Dân chủ chống lại những người sống ở đô thị theo Đảng Cộng hòa. Cũng trong thế kỷ XIX tại Nga, phong trào dân túy nổi lên bao gồm các trí thức tự ghê bỏ tầng lớp mình và đồng cảm với giai cấp nông dân. CNDT được định nghĩa là một “hệ tư tưởng mông” trong đó một dân tộc trong sạch chống lại tầng lớp tinh hoa. mục nà¹. Hệ tư tưởng “mông” của CNDT có thể gắn với các hệ tư tưởng “dày” với nhiều nội dung đa dạng hơn như chủ nghĩa xã hội, chủ nghĩa dân tộc, tư tưởng chống đế quốc, chống phân biệt chủng tộc... Do đó, CNDT được xem là

¹ Cas Mudde (2004). The Populist Zeitgeist, <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>

một ý thức hệ hẹp và tập trung, trong đó xã hội được CNDT chia thành hai nhóm đồng nhất và đối kháng nhau là những người dân trong sáng và tầng lớp tinh hoa tham nhũng. Việc đề cao vai trò của “dân chúng” dựa trên luận điểm rằng người dân không chỉ bình đẳng với những người cầm quyền mà họ được cho là thực sự tốt đẹp hơn những người cai trị của mình. Các chính trị gia được đánh đồng với tham nhũng, trong khi tri thức thực sự và thuần khiết nằm ở đại bộ phận người dân. Bên cạnh đó tại Ba Lan, Chủ tịch đảng PIS cầm quyền Jaroslaw Kaczynski, một nhà dân túy dân tộc - tôn giáo, bổ sung thêm vào nội hàm CNDT các giá trị Ba Lan truyền thống và Thiên Chúa giáo, thúc đẩy Nhà thờ Thiên Chúa giáo bảo thủ gia tăng ảnh hưởng lên thể chế chính trị thay vì chịu ảnh hưởng của giới tinh hoa có tư tưởng tự do².

Do là một khái niệm tương đối “lòng leo”, các hình thái của CNDT cũng có những khác biệt quan trọng trong nội hàm, chẳng hạn như sự khác biệt giữa các nhóm bao trùm và phân biệt. Theo đó, CNDT phân biệt (*exclusive populism*) phổ biến hơn ở châu Âu và Mỹ tập trung vào việc loại trừ các nhóm yếu thế (những người tị nạn, người di dân...). Với trường hợp Ba Lan, CNDT vô hình trung đã kích thích sự trỗi dậy của các nhóm phân biệt chủng tộc công khai như nhóm kêu gọi một “châu Âu da trắng” (tháng

11/2017)³. Còn CNDT bao trùm (*inclusive populism*) phổ biến hơn ở khu vực châu Mỹ Latinh cho rằng chính trị phải được mở rộng cho các nhóm yếu thế (người nghèo, các nhóm thiểu số...).

Những đặc điểm cơ bản của CNDT⁴ là: (i) Chính quyền dân túy theo đuổi những chính sách được dân chúng ủng hộ trong ngắn hạn nhưng không bền vững trong dài hạn, thường là những chính sách xã hội như trợ giá hàng hóa, tăng lương hưu, miễn giảm phí y tế; (ii) Định nghĩa của CNDT về “nhân dân”, nền tảng cho tính chính danh của chế độ, thường mang nghĩa hẹp. Nhiều chế độ dân túy không coi “nhân dân” là toàn bộ dân số mà chỉ có một số nhóm sắc tộc hoặc chủng tộc được coi là nhân dân “thực thụ”. Đặc tính quan trọng của CNDT nhấn mạnh vai trò của “dân chúng” ở mức độ toàn thể và thống nhất và được xem là giá trị quan trọng nhất đối với một quốc gia. Tuy nhiên trên thực tế, “dân chúng” trong nội hàm của CNDT thường không được hiểu là toàn bộ nhân dân mà có thể là một nhóm người cụ thể hoặc một trong số các nhóm thường dân, người nghèo, “các nạn nhân” của tầng lớp lãnh đạo hay cả quốc gia; (iii) Các nhà lãnh đạo theo CNDT có khuynh hướng phát triển hiện tượng sùng bái cá nhân, tuyên bố họ

³ The Wall Street Journal, *Thousands march for 'White Europe' in Poland*,

<https://www.marketwatch.com/story/tens-of-thousands-of-polish-nationalists-rally-in-capital-2017-11-12>, Nov 13, 2017.

⁴ Francis Fukuyama, *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*, 2014.

² *How the Catholic Church ties in to Poland's judicial reform*,

<https://www.dw.com/en/how-the-catholic-church-ties-in-to-polands-judicial-reform/a-39809383>

được giao sứ mệnh nắm giữ quyền lực, không phụ thuộc vào các thiết chế như đảng phái chính trị. Họ cố gắng phát triển mối quan hệ trực tiếp, không qua trung gian, với “nhân dân” mà họ tự xưng là người đại diện, hướng những niềm hy vọng và nỗi sợ hãi của người dân vào một hành động tức thời như thường chỉ trích giới tinh hoa hiện tại vốn dính líu sâu sắc vào chính quyền cũ. Cách tiếp cận này khiến những người dân tụt trở thành mối đe dọa đối với các thiết chế dân chủ, do các nền dân chủ tự do hiện đại được xây dựng với sự chia sẻ và kiểm soát quyền lực, do đó đều có thể trở thành trở ngại đối với nhà lãnh đạo dân túy. Bản chất cá nhân của chủ nghĩa dân túy khiến nó trở thành mối đe dọa đối với các thiết chế tự do.

Một số nguyên nhân khiến CNDT trở dậy trong những năm gần đây⁵ là: (i) Sự trì trệ về kinh tế, hiện tượng già hóa dân số và mức thu nhập không tăng ở Ba Lan và châu Âu khiến đời sống người dân, nhất là của những người yếu thế, không được cải thiện và làm gia tăng sự bất mãn; (ii) Toàn cầu hóa dẫn đến nghịch lý công nghệ sản xuất phần lớn được đưa từ các quốc gia phát triển sang các quốc gia chậm hay đang phát triển, và hàng hóa được chuyển theo chiều ngược lại. Do đó, lợi ích chủ yếu mang lại cho các công ty lớn hoặc đa quốc gia, trong khi đó những người lao động thiếu việc làm hoặc tay nghề

thấp mất việc nhưng không có khả năng để tìm việc mới, gây bất bình trong tầng lớp lao động; (iii) Các chính sách “thắt lưng buộc bụng” về kinh tế đè nặng lên đời sống vốn đã khó khăn của không ít người dân và gây bức bí trong xã hội; (iv) Sự quan liêu, xa rời và thiếu gần gũi với nhân dân của giới cầm quyền đã tạo ra khoảng cách lớn giữa lợi ích và tiếng nói của người dân hoặc của một số tầng lớp với giới cầm quyền và những người có quyền lực trong xã hội; (v) Các đợt di dân và làn sóng nhập cư quy mô lớn, thậm chí dẫn tới khủng hoảng như tại châu Âu đã trở thành thách thức đối với các chính phủ, khoét sâu mâu thuẫn giữa nhóm người mới đến với người bản địa về mọi mặt, nhất là các cơ hội tìm việc làm, khả năng thích nghi, hội nhập với xã hội sở tại.

2. Ba Lan và sự trở dậy của Chủ nghĩa dân túy

Chủ nghĩa dân túy nổi lên ở Ba Lan từ chiến dịch tranh cử Tổng thống năm 1990, là cuộc tổng tuyển cử phổ thông và trực tiếp đầu tiên kể từ năm 1930 tại nước này. Một tháng trước bầu cử, doanh nhân không có tiếng tăm sống ở Canada, Stan Tyminski về nước tranh cử và bất ngờ vượt qua được cuộc bỏ phiếu vòng một để cạnh tranh trực tiếp với thủ lĩnh Phong trào Công đoàn Đoàn kết (CĐĐK), Lech Walesa, trong cuộc bầu cử vòng hai. Nguyên nhân là sau năm 1989, CĐĐK mất dần sự ủng hộ của người dân do cũng không giải quyết được các khó khăn kinh tế trong nước và hệ lụy từ quá trình

⁵ Võ Văn Thương, *Chủ nghĩa dân túy và những cảnh báo đối với Việt Nam*, <http://www.sggp.org.vn/chu-nghia-dan-tuy-va-nhung-can-hao-voi-viet-nam-520023.html>, 15/5/2018.

chuyển đổi kinh tế - chính trị giai đoạn hậu Cộng sản. Trong khi đó, Stan Tyminski được xem là nhân vật tiền thân của CNDT tại Ba Lan khi tranh cử cử tri với kỹ thuật và chiến lược tranh cử mới dựa trên các cuộc vận động tranh cử Tổng thống Mỹ chưa từng xuất hiện ở Ba Lan, thông qua việc liên hệ và vận động trực tiếp các nhóm cử tri, đưa cử tri đóng vai trò trung tâm trong cuộc bầu cử và đề cao những nhóm người được xem là đứng ngoài xã hội Ba Lan. Bản thân Tyminski cũng cho rằng mình là “người đứng ngoài” các nền tảng của xã hội Ba Lan do không liên quan đến chế độ Cộng sản và cũng không có mối liên hệ nào với CĐĐK⁶, do đó ông nhận được sự đồng cảm của một bộ phận đông đảo cử tri. Cũng trong giai đoạn này, CNDT ở Ba Lan không chỉ xuất hiện với tư cách các cá nhân riêng lẻ mà cả các nhóm chính trị, điển hình là phong trào nông dân Tự vệ Cộng hòa Ba Lan (SRP), kết hợp giữa mô hình công đoàn, chính đảng và phong trào xã hội không chính thống, ban đầu chỉ đại diện cho nông dân nhưng nhanh chóng nhận được sự ủng hộ của các nhóm khác trong xã hội vốn thất vọng với quá trình chuyển đổi như những người thất nghiệp, người hưu trí, một bộ phận viên chức nhà nước, nhóm bị quan về kết quả tiến trình hội nhập EU. SRP tiến hành các cuộc biểu tình

cực đoan chống chính quyền thông qua việc phong tỏa đường phố, biểu tình trước trụ sở chính phủ, tuy nhiên lại giành được 10,2% số phiếu trong cuộc bầu cử Quốc hội năm 2001. Khẩu hiệu của SRP là “đảng duy nhất ở Ba Lan lên tiếng đại diện cho tất cả người dân”, “tất cả bọn họ đã thống trị và cướp bóc đất nước này, vì vậy bây giờ chỉ chúng tôi có thể đảm bảo rằng phải chấm dứt việc ăn cướp”⁷. Thủ lĩnh SRP, Andrzej Lepper, cho rằng dân chủ được xây dựng trên cơ sở đại diện và xã hội dân sự, chủ trương hành động bất tuân dân sự và sử dụng các thông điệp dân túy mạnh mẽ hướng đến đại bộ phận công chúng và khu vực nông thôn. Do đó trong giai đoạn này, SRP được xem là đảng duy nhất ở Ba Lan hoạt động trên cơ sở ý thức hệ và cương lĩnh dân túy. Như vậy, CNDT ở Ba Lan đã có mầm mống hình thành từ giai đoạn hậu Cộng sản. Những yếu tố quan trọng trong việc xây dựng nội hàm CNDT tại Ba Lan là di sản Chủ nghĩa Cộng sản, Phong trào CĐĐK, tiến trình gia nhập EU, hệ lụy của các vấn đề này sinh trong quá trình chuyển đổi nền kinh tế, vai trò lịch sử của người dân và sự đề cao dân tộc Ba Lan.

Đảng PIS cầm quyền hiện nay là hình mẫu tiêu biểu của sự chuyển hóa từ chiến lược dân túy tới ý thức hệ dân túy. Kế thừa Đảng Thỏa thuận Trung tâm hình thành từ năm 1990, PIS được chính thức thành lập

⁶ Charles T. Powers, *Politics: An Outsider Shakes Up Race in Poland: Millionaire businessman bursts upon scene, challenging Walesa and Mazowiecki*, http://articles.latimes.com/1990-11-23/news/mn-5216_1_millionaire-businessman-2341/1990.

⁷ Olga Wysocka, *Populism in Poland. In/visible Exclusion*, <http://www.iwm.at/publications/5-junior-visiting-fellows-conferences/vol-xxvi/populism-in-poland/>, 2009.

năm 2001 bởi hai anh em sinh đôi Lech và Jaroslaw Kaczynski, được xem là đảng bảo thủ chống Cộng sản và chống tham nhũng. Đảng này sử dụng khái niệm “mạng lưới” của Stan Tyminski để phát triển khái niệm “mạng lưới” của mình là một thỏa thuận giữa giới tinh hoa giai đoạn hậu Cộng sản, các doanh nghiệp lớn và truyền thông, được PIS xem là hệ thống các lợi ích kinh tế có ảnh hưởng to lớn đối với nền tảng chính trị và xã hội Ba Lan nhưng không phù hợp với lợi ích phát triển của đất nước⁸. CNDT ban đầu được Kaczynski sử dụng để hiện thực hóa ý tưởng xây dựng một đảng trung hữu, sau đó mở rộng thành đại diện của “nhân dân” chống lại “mạng lưới”, dung nạp CNDT vào chương trình hành động và phát triển thành khái niệm ý thức hệ của đảng. Tiến trình này được thể hiện rõ trong cuộc bầu cử Hội đồng nhân dân các cấp năm 2006, theo đó khẩu hiệu tranh cử của PIS là “Gần gũi hơn với nhân dân”, “Tạo dựng trật tự xã hội ở Ba Lan phân biệt được điều gì là tốt, điều gì là xấu”, xã hội lý tưởng của Nền cộng hòa thứ Tư của Ba Lan là “Sẽ có luật pháp và trật tự vì đây là lợi ích của dân chúng bình dân. PIS là đảng của những người dân bình thường”⁹. Qua việc áp dụng chiến lược dân túy để xây dựng một đảng lớn theo khuynh hướng bảo thủ

trung hữu thành đảng cực hữu dân túy trong những năm tiếp theo, PIS đã đưa dân túy từ chiến lược trở thành ý thức hệ của mình.

Trong các cuộc tranh cử từ năm 2014 đến nay, cương lĩnh tranh cử dân túy của PIS tiếp tục đề cao vai trò của người dân thông qua việc cáo buộc chính quyền của đảng PO tham nhũng tràn lan và phúc lợi xã hội thấp, khiến đại đa số người dân nông thôn không được hưởng thành quả phát triển của đất nước mà sự thịnh vượng chỉ tập trung vào một số khu vực thành thị. Đồng thời, bản sắc Ba Lan cần được củng cố trên cơ sở tôn trọng các giá trị truyền thống và Thiên chúa giáo. Về đối ngoại, PIS cho rằng Ba Lan quá phụ thuộc vào EU và nhân nhượng với Nga¹⁰. Đáng chú ý trong quá trình tranh cử, PIS cũng sử dụng chiến thuật vận động cử tri theo nhóm nhỏ và rộng khắp, là yếu tố giúp ứng cử viên của đảng Andrzej Duda đã giành chiến thắng trong cuộc bầu cử Tổng thống năm 2015 trước chính trị gia kỳ cựu Komorowski, nhân vật quá tự tin vào khả năng thắng cử nên hầu như không tiến hành các đợt vận động tranh cử trực tiếp ở địa phương.

Sau khi nắm quyền lực chính trị tại Ba Lan, PIS triển khai mạnh mẽ các chính sách có thể tranh thủ được đại bộ phận người dân Ba Lan, cụ thể là thúc đẩy trở thành nền kinh tế có tốc độ tăng trưởng cao nhất châu Âu

⁸ Andrzej Kumor, Andrzej Kumor: *Wywiad ze Stanislawem Tymińskim*, <http://www.goniec.net/goniec/inne-dzialy/wywiady/andrzej-kumor-wywiad-ze-stanislawem-tymi%C5%82awem-tymi%C5%84ski.html>, 12, maj 2012.

⁹ *Historia Partii*, <http://pis.org.pl/partia/historia-partii#2006>, tài ngày 20/11/2018.

¹⁰ *Sojusz Europejskich Konserwatystów i Reformatorów (ACRE)*, <http://pis.org.pl/partia/sojusz-europejskich-konserwatystow-i-reformatorow-acre>, tài ngày 20/11/2018.

giai đoạn 2017 - 2018, tỉ lệ tăng GDP hàng năm trung bình đạt 3 - 5%, trong khi mặt bằng chung của EU phát triển chậm hoặc vẫn đang trong giai đoạn giải quyết khủng hoảng; ưu tiên ngân sách phúc lợi xã hội, hàng tháng trợ cấp bằng tiền mặt cho trẻ em theo mô hình các nước Tây Âu (Chương trình 500+) và tuyên bố sẽ triển khai chương trình hỗ trợ nhà ở cho người dân; tiếp tục ưu tiên phát triển ngành khai thác than đá truyền thống, dù khó mang lại hiệu quả về kinh tế và gây ô nhiễm, để tranh thủ tăng lớp lao động trong ngành này; củng cố vai trò của Nhà thờ Thiên Chúa giáo trong xã hội Ba Lan và đề cao các giá trị truyền thống của dân tộc Ba Lan; tận dụng tâm lý của người dân Ba Lan vốn nghi kỵ Nga do những mâu thuẫn sâu sắc trong lịch sử quan hệ song phương để thể hiện lập trường cứng rắn với Nga, đi đầu khu vực Đông Âu trong triển khai chiến lược của NATO và Mỹ rắn rỏi và kiểm chế Nga; khẳng định vị thế của đất nước Ba Lan khi ứng cử thành công Ủy viên không thường trực Hội đồng Bảo an Liên hợp quốc nhiệm kỳ 2018 - 2019 và thể hiện vai trò độc lập hơn trong quan hệ với EU, nhất là kiên quyết phản đối chính sách phân bổ hạn ngạch người nhập cư... Vì vậy, mặc dù chịu sức ép trước sự chỉ trích của giới tinh hoa, trí thức và hàng loạt cuộc biểu tình ở những thành phố lớn trên phạm vi toàn quốc giai đoạn 2016 - 2017 do kế hoạch cải cách tư pháp và Tòa án Hiến pháp, kiểm soát truyền thông và thanh lọc bộ máy viên chức nhà nước, nhưng PIS vẫn giành được sự ủng

hộ của đa số cử tri khu vực nông thôn và đã giành chiến thắng trong cuộc bầu cử Hội đồng Nhân dân các cấp tháng 10/2018 vừa qua, thậm chí kết quả vang dội hơn cả cuộc bầu cử năm 2014. Đây là tiền đề quan trọng để PIS tiếp tục triển khai các chính sách dân túy của mình và chuẩn bị cho các cuộc bầu cử Quốc hội, Nghị viện Châu Âu năm 2019 và bầu cử Tổng thống năm 2020¹¹

3. Một số đặc điểm của Chủ nghĩa dân túy ở Ba Lan

Thứ nhất, CNDT tại Ba Lan có lịch sử hình thành khá đặc biệt khi xuất hiện sau khi chế độ Cộng sản tại Ba Lan sụp đổ. Sau năm 1989, một bộ phận đáng kể người dân trong xã hội Ba Lan tự nhìn nhận mình là nạn nhân của thời kỳ chuyển đổi hậu Cộng sản hoặc cho rằng con đường phát triển của Ba Lan giai đoạn hậu Cộng sản là hoàn toàn sai lầm. Sự chuyển đổi chính trị và kinh tế với tốc độ nhanh chóng đã gây ra cảm giác mất an toàn đối với một số nhóm dân chúng, là những người thường hoài niệm về thời kỳ thịnh vượng của chế độ Cộng sản nhưng chính bản thân họ là những người chống Cộng. Họ cũng buộc tội Thỏa thuận Bàn tròn Ba Lan¹² giúp giới tinh hoa và những người

¹¹ *Everyone's a winner? Political landscape after local elections*, <https://www.tvn24.pl/tvn24-news-in-english,157,m/results-of-local-elections-in-poland-pis-wins-voivodeships,878614.html>

¹² Ba Lan là một trong những nước đầu tiên xây dựng Hiến pháp mới thông qua một hội nghị bàn tròn. Mô hình này sau đó được áp dụng rộng rãi ở nhiều nước Đông Âu và Mỹ Latinh. Từ giữa năm 1988, Chính quyền Cộng sản và đại diện Công đoàn Đoàn kết tiến hành đàm phán bí mật 6 tháng về tổ chức một hội

tùng cộng tác với chế độ Cộng sản không những không bị trừng phạt mà còn chuyển hóa được những ảnh hưởng chính trị của mình thành lợi ích kinh tế. Do đó, CNDT của đảng PIS ở Ba Lan đấu tranh với tất cả những vấn đề này.

Thứ hai, nội hàm của CNDT ở Ba Lan mang yếu tố tôn giáo khi một trong những trụ cột là đấu tranh với việc bản sắc Ba Lan bị mai một do không tôn trọng các giá trị truyền thống và các giá trị Thiên Chúa giáo. Ý tưởng “cách mạng đạo đức” trong xã hội Ba Lan không chỉ nhằm chống tham nhũng mà còn thúc đẩy một nhà nước sùng đạo, có khuynh hướng bài ngoại và quan hệ đồng tính.

Thứ ba, việc triển khai các chính sách dân túy của PIS được xem là tương đối cực đoan và cũng có hình thái của một “cuộc đấu tranh giai cấp”. Mục tiêu của PIS là xóa bỏ toàn bộ giai cấp chính trị “cũ” và thay thế bằng một thể chế mới, mở rộng “cuộc đấu tranh giai cấp” nhằm vào những nhân vật PIS cho là chịu trách nhiệm về tình trạng tham nhũng giai đoạn hậu Cộng sản. Hơn nữa, PIS còn chống lại tất cả những nhân vật phản đối PIS và những ai không ủng hộ Chính phủ của PIS sẽ bị loại trừ. Đáng chú ý,

ngợi bàn tròn bàn về con đường phía trước cho Ba Lan. Hội nghị bàn tròn được triệu tập vào tháng 2/1989. Đầu tháng 4/1989, thỏa thuận về con đường phía trước được hoàn thành. Ngày 7/4/1989, vài ngày trước khi Thỏa thuận Bàn tròn hoàn tất, Quốc hội do Đảng cộng sản kiểm soát thông qua Hiến pháp sửa đổi. Các thỏa hiệp đạt được thông qua Hội nghị Bàn tròn mở ra con đường cho những thay đổi tiếp theo tại Ba Lan.

PIS cũng cho rằng ý chí của đa số dân chúng cần được thể hiện bằng pháp luật và muốn thể chế hóa chủ nghĩa dân túy, do đó nghi ngờ vai trò của Hiến pháp và Tòa án Hiến pháp dưới thời chính quyền đảng PO với cáo buộc đây là sản phẩm của giai đoạn hậu Cộng sản.

Thứ tư, mặc dù cũng chủ trương bài ngoại như các đảng dân túy khác ở châu Âu nhưng tính chất bài ngoại của Ba Lan tương đối khác biệt so với các nước khác, đó là kiên quyết chống người nhập cư Hồi giáo nhưng tạo điều kiện cho người nhập cư từ nước láng giềng Ukraina, từ châu Á (Việt Nam, Trung Quốc, Sri Lanka, Bangladesh...) sang Ba Lan lao động và làm giấy tờ cư trú hợp pháp. Đáng chú ý theo thống kê của Ba Lan trong giai đoạn 2016 - 2017, Ba Lan đã cấp hơn 10.000 thẻ tạm cư cho người mang quốc tịch Việt Nam¹³ Nguyên nhân là Ba Lan ngày càng thiếu nhân công lao động do đó buộc phải bổ sung nguồn nhân lực lao động nước ngoài để phát triển sản xuất. Tuy nhiên trước những lo ngại về an ninh và khủng bố, Ba Lan chủ trương hạn chế người nhập cư từ những nước Hồi giáo, trong khi cởi mở với người lao động châu Á vốn được xem là thuần túy đến Ba Lan vì mục đích kinh tế.

Kết luận

Xu hướng trở dậy của CNDT tại Ba Lan và châu Âu cũng như trên bình diện

¹³ <https://www.bbc.com/vietnamese/forum-42992052>

quốc tế rộng hơn, dưới nhiều hình thái khác nhau và tương đối “lòng lẻo”, đã tác động đáng kể tới trật tự quốc tế mà trong những thập kỷ qua vẫn được định hình bởi Chủ nghĩa tự do thông qua các mối liên kết và hợp tác chính trị, kinh tế, thương mại khu vực và toàn cầu. Đáng chú ý, sự chia rẽ sâu sắc trong xã hội nước Anh đã dẫn tới cuộc trưng cầu dân ý lịch sử ngày 23/6/2016 chính thức đưa Vương quốc Anh khởi động tiến trình li khai khỏi EU. Trong khi đó, việc Ba Lan và các nước phương Tây theo đuổi chính sách dân túy với mục đích tranh thủ tối đa sự ủng hộ của một bộ phận dân chúng đã nuôi dưỡng chủ nghĩa dân tộc cực đoan, làm gia tăng mâu thuẫn trong nội bộ EU, suy yếu các thỏa thuận quốc tế như Hiệp định Paris, Hiệp định Đối tác Xuyên Thái Bình Dương, kích động phong trào phân biệt chủng tộc và chống người nhập cư... Kể từ cuối năm 2018, tầng lớp người lao động được xem là yếu tố trong xã hội Pháp đã phát động phong trào bất tuân dân sự “áo vest vàng” tổ chức hàng loạt cuộc đình công, biểu tình bạo loạn dài ngày tại trung tâm thủ đô Paris nhằm gây sức ép lật đổ chính quyền Tổng thống E.Macron với cáo buộc chính quyền chỉ quan tâm tới tầng lớp thượng lưu giàu có. Như vậy, tình hình chính trị biến đổi sâu sắc, tình trạng bất bình đẳng gia tăng, nhiều vấn đề kinh tế - xã hội chưa được giải quyết tốt, lợi ích của số đông người lao động chưa được quan tâm giải quyết hiệu quả... khiến người dân bất mãn trong một thời gian dài, vượt quá giới hạn chịu đựng

của họ mà không có những giải pháp đồng bộ về chính trị, kinh tế và xã hội phù hợp là điều kiện thuận lợi dẫn đến sự trỗi dậy của CNĐT ở Ba Lan và châu Âu. Mặt tích cực của CNĐT là buộc giới tinh hoa phải thảo luận về các vấn đề mà họ muốn bỏ qua, tuy nhiên niềm tin của CNĐT rằng đại bộ phận người dân luôn luôn đúng thì mâu thuẫn hai yếu tố của nền dân chủ tự do là quyền của các nhóm thiểu số và nguyên tắc pháp quyền.

Đối với Ba Lan, lịch sử phát triển của CNĐT thể hiện sự chia rẽ sâu sắc trong xã hội, giữa Chủ nghĩa Cộng sản với phe đối lập, giữa hậu Cộng sản với các phong trào hậu Công đoàn Đoàn kết. CNĐT tại Ba Lan thúc đẩy ý tưởng thống nhất và làm trong sạch đất nước, đối lập với một đất nước Ba Lan được cho là bị chi phối bởi tầng lớp tinh hoa tham nhũng, ít tôn trọng các giá trị truyền thống, tôn giáo và cuộc sống của các thành phần yếu thế, trong đó đảng PIS đã chuyển hóa CNĐT từ một chiến lược trở thành ý thức hệ “màng” của mình. Mặc dù có nhiều điểm tương đồng với các đảng dân túy ở châu Âu và Mỹ nhưng CNĐT tại Ba Lan cũng có một nét đặc trưng riêng, thể hiện rõ lịch sử phát triển của đất nước, sự gắn kết chặt chẽ của dân tộc Ba Lan với Thiên Chúa giáo cũng như thể hiện chính sách thực dụng của đảng cầm quyền trong bối cảnh đất nước cần những nguồn lực bổ sung từ bên ngoài để phát triển kinh tế. Đây là những vấn đề cần tiếp tục nghiên cứu để thúc đẩy quan hệ Việt Nam - Ba Lan trong thời gian tới.